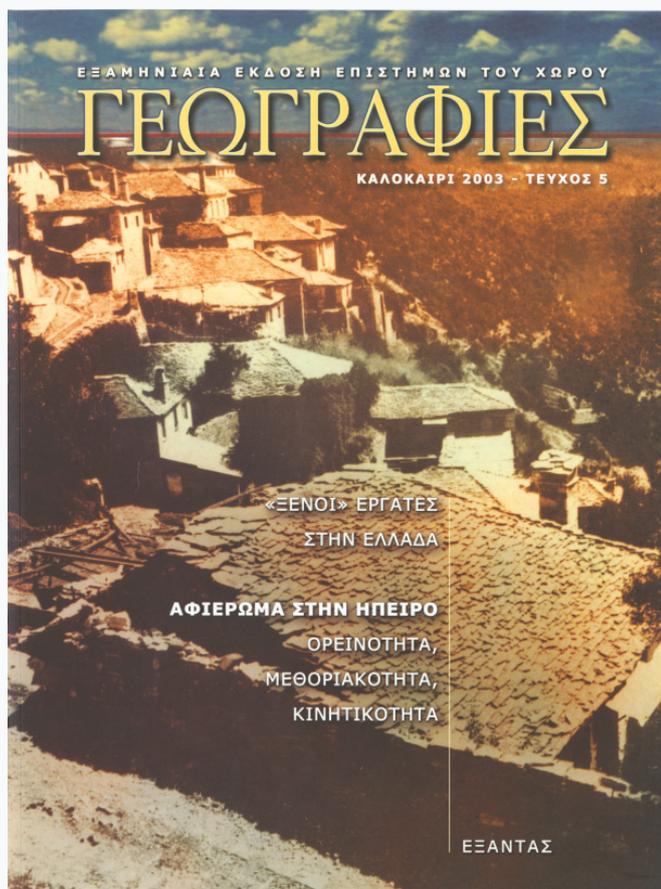

Γεωγραφίες

Αρ. 5 (2003)

Γεωγραφίες, Τεύχος 5, 2003

ΓΕΩΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

-

Γ Ε Ω - Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Ο Τ Η Τ Ε Σ

«ΞΕΝΟΙ» ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι «ξένοι», κυρίως οικονομικοί, μετανάστες είναι πια ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας. Στο διάστημα της τελευταίας δεκαετίας έχουν αλλάξει δραματικά τα δημογραφικά, πολιτισμικά και οικονομικά δεδομένα στις περισσότερες περιφέρειες της χώρας, στις πόλεις και την ύπαιθρο. Η παρουσία τους έχει δημιουργήσει πολλά αρνητικά (ρατσιστικά και πολιτικά) αντανάκλαστα, συγχρόνως όμως έχει ευαισθητοποιήσει πολλούς και πολλές. Η ελληνική προεδρία της Ε.Ε. συμπύπτει με τις γενικότερες έντονες τάσεις «κλειστότητας των συνόρων για τους Άλλους», οι οποίες εντάθηκαν μετά την πρόσφατη αναίτια επιδρομή στο Ιράκ. Οι Γεωγραφίες παρακάλεσαν δύο ειδικούς συναδέλφους να σχολιάσουν από διαφορετικές σκοπιές το κρίσιμο αυτό φαινόμενο, που είναι και γεωγραφικό.

ΒΕΡΟΙΑ, ΤΙΡΑΝΑ, ΒΑΓΔΑΤΗ

Παγκοσμιοποίηση και μεταναστευτικά ρεύματα

Χριστόφορος Παπαδόπουλος*

Τον Μάρτιο στη Βέροια οι υπουργοί Εσωτερικών (και Δημόσιας Τάξης) της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην άτυπη σύνοδο, με αφορμή την ελληνική προεδρία, συζήτησαν τα θέματα των μεταναστών και της κοινής ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής. Η πόλη της Βέροιας δεν έχει κανέναν ιδιαίτερο γεωγραφικό συμβολισμό, παρά μόνο ότι τυγχάνει γενέτειρα και εκλογική περιφέρεια του κ. Χρυσόχοϊδη, προεδρεύοντα στην Άτυπη Σύνοδο των υπουργών Εσωτερικών με την παράξενη για τα ειωθότα της Ευρώπης ιδιότητα του υπουργού Δημόσιας Τάξης.

Πρώτες μέρες του πολέμου, πρώτες γιγάντιες κινητοποιήσεις ενός νέου, παγκόσμιου αντιπολεμικού κινήματος, του οποίου η φωνή δεν φάνηκε να φτάνει στις αίθουσες της Συνόδου, δείγμα κι αυτό της κρίσης μιας νεοφιλελεύθερης εκδοχής της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, όπου οι πεποιθήσεις των αντιπροσωπευομένων δεν είναι προς συνυπολογισμό με τα κρατικά συμφέροντα, όπως αυτά καθορίζονται από τους αρμόδιους κυβερνητικούς εκπροσώπους.

Οι συζητήσεις της Συνόδου διεξάχθηκαν υπό το πρίσμα της «ασφάλειας», της ενίσχυσης δηλαδή των μηχανισμών αποφυγής των μεταναστών και των προσφύγων. Τα ευρωπαϊκά συνοριακά σώματα, η χρηματοδότηση των ναυτικών περιπολιών, οι συζητήσεις για τον περιορισμό του πολιτικού ασύλου,

*

κατανάλωσαν το χρόνο και τις σκέψεις των συσχεπιζόμενων, ενώ θεωρήθηκε απλά ανεπίκαιρη η πρόταση της Αγγλίας για τη δημιουργία «υγειονομικών ζωνών» συγκέντρωσης των μεταναστών δίπλα στις χώρες που έχουν πρόβλημα. Η τελική ρύθμιση κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής στο ζήτημα της οικογενειακής επανένωσης των μεταναστών, έπαιξε το ρόλο του φύλλου συκής σε μια συζήτηση όπου απουσίαζε η ένταξη και περίσσευε η καταστολή, συνομολογήθηκε δε στον ελάχιστο κοινό παρονομαστή σε σύγκριση με τις εθνικές νομοθεσίες.

Τα θέματα της παγκοσμιοποίησης και των μεταναστευτικών ρευμάτων τέθηκαν στην πραγματικότητα εκτός της αίθουσας, από το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, που διαδήλωνε στα σύνορα της Συνόδου, σε μια χρονική στιγμή που σημαντικά γεγονότα, ιστορικά γεγονότα, συμπυκνώνουν δραματικά τις αιτίες που δημιουργούν τα μεταναστευτικά ρεύματα και την ίδια στιγμή θέτουν ενώπιον ηθικών και πολιτικών διλημάτων τις ηγεσίες και τις κοινωνίες της Δύσης.

Η επίθεση εναντίον του λαού του Ιράκ από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τους συμμάχους τους, οι κατεστραμμένες πόλεις, η κατοχή, δημιουργούν ανασφάλεια στους λαούς της περιοχής και τους ωθεί να αναζητήσουν ασφαλέστερους τόπους για να επιβιώσουν. Αρμόδιοι εκτιμούν σε εκατοντάδες χιλιάδες τους νέους πρόσφυγες, την ίδια εποχή που οι πρόσφυγες του πολέμου του Αφγανιστάν εξακολουθούν να είναι πλάνητες στις ακτές και τις διόδους της Ευρώπης, και οι μετανάστες από τις κατεστραμμένες οικονομίες της παλιάς Γιουγκοσλαβίας δεν μπορούν να γυρίσουν πίσω.

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, η οποία ολοκληρώνεται υπό την ηγεμονία του «αυτοκρατορικού» ιμπεριαλισμού των ΗΠΑ, η πλανητική ειρήνη φαίνεται αδύνατη. Το στρατιωτικό δόγμα για ειρήνη στο κέντρο της αυτοκρατορίας και πολλούς περιφερειακούς και αιματηρούς πολέμους, πηγή, εκτός των άλλων, μεγάλων μεταναστευτικών και προσφυγικών ρευμάτων, δεν εξασφαλίζει πλέον την ασφάλεια, γιατί τώρα ακριβώς το κέντρο είναι αυτό που κτυπά ο αντίπαλος με τη μορφή της τρομοκρατίας. Με αυτή την έννοια, ο πόλεμος για τον ιμπεριαλισμό των ΗΠΑ γίνεται αναπόφευκτος, διότι ικανοποιεί πολλές συνθήκες, την επιθυμία για εκδίκηση, τη νίκη στις εκλογές, τον εξοστρακισμό των φόβων, τον έλεγχο των πετρελαίων, τη δοκιμή και τη δικαιολόγηση νέων όπλων και, βασικά, για να επιδειχθεί η ισχύς και ο αυτοκρατορικός ρόλος. Ο πόλεμος σταματά να γίνεται αναπόφευκτος από τη στιγμή που κινητοποιούνται οι ίδιες οι κοινωνίες. Οι παγκόσμιες αντιπολεμικές διαδηλώσεις έδειξαν ότι το αντίπαλο δέον δεν είναι στη σφαίρα της ουτοπίας.

Το να επικρατήσει η ειρήνη και το διεθνές δίκαιο είναι ένα μέρος της απάντησης στα προβλήματα της μετανάστευσης και των μεταναστευτικών ρευμάτων. Οι πολιτικές που εστιάζουν την προσοχή τους στην αποτροπή και την ανάσχεση, στα συνοριακά σώματα των φυλάκων, στην οικοδόμηση μιας Ευρώπης φρούριου, εγωισμού και αδιαφορίας, είναι στις μέρες μας σε δυσαρμονία με τις αξίες του παγκόσμιου φιλειρηνικού κινήματος, που διεκδικεί ειρήνη και αλληλεγγύη για τους λαούς όλου του κόσμου. Ταυτόχρονα, αυτές οι πολιτικές εμπεδώνουν στις ευρωπαϊκές κοινωνίες την έννοια του εσωτερικού εχθρού, έναντι των μεταναστών και των προσφύγων, νομιμοποιούν συμβάσεις περιορισμού δικαιωμάτων όπως η Trevi και η Schengen, στοιχίζουν τους μηχανισμούς ασφάλειας με την αντιτρομοκρατική πολιτική των ΗΠΑ.

Παράλληλα, αυτή η πολιτική στάση είναι αναποτελεσματική. Παράδειγμα τα σιδερόφρακτα σύνορα των ΗΠΑ με τις φτωχές χώρες της Λατινικής Αμερικής, όπου οι συνοροφύλακες με την τεχνολογία χάλι-τεκ της ασφάλειας δεν

μπορούν να αποτρέψουν τους εξαθλιωμένους του Τρίτου Κόσμου που αναζητούν μια ευκαιρία επιβίωσης.

Οι απαντήσεις στα προβλήματα της μετανάστευσης οφείλουν να αναζητηθούν στο πεδίο της οικονομικής βοήθειας, της κατάργησης του χρέους, στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των χωρών προέλευσης των μεταναστών. Το οικονομικό μοντέλο του νεοφιλελεύθερου παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού παράγει νέα φτώχεια και μεγαλύτερες ανισότητες. Οι πυλώνες του, τα νομοθετικά σώματα της παγκόσμιας διακυβέρνησης, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, η Παγκόσμια Τράπεζα, δεν είναι διεθνείς οργανισμοί συνεργασίας, αρωγής και ανάπτυξης, παρά μηχανισμοί επιβολής του νεοφιλελεύθερου οικονομικού μοντέλου. Οι κατεστραμμένες οικονομίες και κοινωνίες του Τρίτου Κόσμου από τις πολιτικές του ΔΝΤ, τα αμέτρητα θύματα του έιτζ εξαιτίας των πολυεθνικών των φαρμάκων και της προστασίας των κερδών τους από τον ΠΟΕ, ο έλεγχος της αγροτικής παραγωγής και διακίνησης από τις πολυεθνικές των τροφίμων και των μεταλλαγμένων προϊόντων, είναι ο πραγματικός λόγος της φυγής των πληθυσμών από τις εστίες τους.

Μετανάστες και μετανάστευση στην Ελλάδα

Η χώρα μας κατέχει τη θλιβερή επίδοση να είναι τελευταία στην Ευρωπαϊκή Ένωση στο ποσοστό αποδοχής αιτήσεων πολιτικού ασύλου, λιγότερο του 2% ετησίως, ενώ επί των ημερών της ελληνικής προεδρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση περισσεύουν οι προτάσεις για ενίσχυση των μηχανισμών καταστολής και είναι ελλειμματικές οι σκέψεις και οι προτάσεις για κοινές ευρωπαϊκές πολιτικές για την ένταξη των μεταναστών, για την αλληλεγγύη στους πρόσφυγες του πολέμου.

Όταν στις αρχές της δεκαετίας του '90 η Ελλάδα μετατράπηκε από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών, ήταν εύλογη η απειρία της πολιτείας και η αμηχανία της κοινωνίας. Σήμερα, σχεδόν δέκα χρόνια μετά και ενώ έχουν μεσολαβήσει δύο απόπειρες νομιμοποίησης των μεταναστών, η πρώτη το 1997 και η δεύτερη το 2001, όταν έχουμε περιστατικά ρατσιστικής βίας και ανησυχητικά ποσοστά ξеноφοβίας, οι δικαιολογίες της πρώτης περιόδου δεν ευσταθούν. Οφείλουμε να βάλουμε σε επερώτηση τον πυρήνα της πολιτικής λογικής που υπηρετείται από τις εκάστοτε κυβερνήσεις, μιας πολιτικής λογικής που είδε τη μετανάστευση, το μετανάστη ως εργαλείο της οικονομικής πολιτικής, ως μέσο ανάπτυξης της κερδοφορίας των επιχειρήσεων, ως συντελεστή που θα διατηρούσε τον αναχρονισμό των δομών της οικονομίας που βασίζεται στην υπερεκμετάλλευση της μισθωτής εργασίας, χωρίς αναπτυξιακό πρότυπο, χωρίς ανθρωπιστικές αξίες, παρά μόνο διακηρυκτικό αντιρατσιστικό λόγο για τις ανάγκες της επικοινωνιακής πολιτικής των υπευθύνων φορέων άσκησης της μεταναστευτικής πολιτικής. Ο μετανάστης και η μετανάστρια υποχρεώθηκαν, και από τους δύο νόμους για τη μετανάστευση, να προσκομίσουν δυσεύρετα δικαιολογητικά, δικαιολογητικά που αδυνατεί σε πάρα πολλές περιπτώσεις να προσκομίσει ο Έλληνας πολίτης, όπως ένσημα, σύμβαση, βιβλιάριο κ.ά. Σε μια ασύδωτη αγορά εργασίας, χωρίς διοικητικά όργανα και σπάνιους ελέγχους, ο μετανάστης καλείται υποκριτικά να επιβάλει το νόμο και τις νόμιμες υποχρεώσεις στον εργοδότη, να τον κάνει να τον ασφαλίσει, να τον περιθάψει, να του παρέχει τα δικαιώματα του εργατικού δικαίου... επί ποινή αποκλεισμού του από τη νομιμοποίηση.

Αποτέλεσμα, και στους δύο νόμους: ο ένας στους δύο μετανάστες κατάφερε να νομιμοποιηθεί, και από αυτούς ένα πολύ μικρότερο ποσοστό καταφέρει να ανανεώσει τα χαρτιά του. Όπως έδειξε και η εμπειρία της πρώτης νομιμοποίησης του 1997, ο ένας στους επτά κατάφερε να ανανεώσει τη νομιμότητά του. Ο φαύλος κύκλος της νομιμότητας και παρανομίας είναι ο ορίζοντας για την πλειοψηφία των μεταναστών και μεταναστριών που ζουν και εργάζονται στη χώρα μας. Ένας φαύλος κύκλος που επιτρέπει να ανθεί η υπερεκμετάλλευση, τα διαμεσολαβητικά κυκλώματα, η καταναγκαστική πορνεία, η βία οργάνων της δημόσιας τάξης, ο παραλογισμός και η άγνοια της Δημόσιας Διοίκησης, με τις αλληλοσυγκρουόμενες εγκυκλίους των συναρμοδίων Υπουργείων, και κυρίως επιτρέπει να κυοφορείται ο ρατσισμός και η ξενοφοβία, να δαιμονοποιείται ο «άλλος», ο «διαφορετικός», ο «ξένος», που ζει στην γκριζαζώνη της κοινωνίας μας. Ένα αποτελεσματικό παιχνίδι διαχείρισης του φόβου και αποπροσανατολισμού της ανασφάλειας των πολιτών από τις υπαρκτές αιτίες των νεοφιλελεύθερων αναδιαρθρώσεων παίζεται σε βάρος των μεταναστών και διεκπεραιώνεται από πάνοπλα αστυνομικά σώματα στα αστικά κέντρα και από τους συνοροφύλακες στην περιφέρεια.

Στον τόπο μας, στη γλώσσα της Αριστεράς και των κινημάτων είναι ανοίξεις οι λέξεις ασφάλεια, φύλακες και συνοροφύλακες, αποτροπή ή καταστολή, απεναντίας είναι οικείες οι έννοιες υποδοχή, αποδοχή, φιλοξενία, ένταξη.

Για την Αριστερά και τα κινήματα κατά της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης οποιαδήποτε πολιτική ένταξης –ένταξης, όχι ενσωμάτωσης, όρου που παραπέμπει σε αφομοιωτικές πολιτικές κατάργησης των ταυτοτήτων των κοινοτήτων των μεταναστών– οφείλει να είναι καθολική, να αφορά το σύνολο των μεταναστών που ζουν και εργάζονται στη χώρα μας. Μέτρα που αφορούν ένα μικρό ποσοστό είναι άδικα και αναποτελεσματικά και κυρίως δεν δημιουργούν τις προϋποθέσεις για να αναπτυχθεί η ελληνική κοινωνία ως μια σύγχρονη, πολυπολιτισμική, ανοικτή και δημιουργική κοινωνία.

ΔΡΟΜΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Ιορδάνης Ψημμένος*

Σε αντίθεση με άλλα ταξίδια, η μετανάστευση ξεχωρίζει για δύο βασικούς λόγους. Ο πρώτος λόγος που διαμορφώνει το ταξίδι μετανάστευσης σε κάτι ιδιαίτερο, εκτός από τις αιτίες που χαρακτηρίζουν την αρχική κίνηση των ανθρώπων, είναι και το ότι στο ταξίδι αυτό σημαντικό ρόλο παίζουν οι σχέσεις που αναπτύσσονται και όχι ο τελικός προορισμός. Οι ταξιδιώτες χαρακτηρίζονται περισσότερο από τις κοινωνικές και εργασιακές σχέσεις που αναπτύσσονται τόσο στη χώρα προέλευσης όσο και στη χώρα «προορισμού». Το ποιος είναι μετανάστης και ποιος δεν είναι αποτελεί τελικά ένα κριτήριο που σχετίζεται με τις μικρές και μεγάλες καθημερινές πρακτικές απέναντι στους ανθρώπους που διαλέγουν έναν τόπο για εργασία ή καλύτερη και ασφαλέστερη ζωή. Ο

* Λέκτορας, Τμήμα Κοινωνιολογίας,
Πάντειο Πανεπιστήμιο.

κατανάλωσαν το χρόνο και τις σκέψεις των συσχεπιζόμενων, ενώ θεωρήθηκε απλά ανεπίκαιρη η πρόταση της Αγγλίας για τη δημιουργία «υγειονομικών ζωνών» συγκέντρωσης των μεταναστών δίπλα στις χώρες που έχουν πρόβλημα. Η τελική ρύθμιση κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής στο ζήτημα της οικογενειακής επανένωσης των μεταναστών, έπαιξε το ρόλο του φύλλου συκής σε μια συζήτηση όπου απουσίαζε η ένταξη και περίσσευε η καταστολή, συνομολογήθηκε δε στον ελάχιστο κοινό παρονομαστή σε σύγκριση με τις εθνικές νομοθεσίες.

Τα θέματα της παγκοσμιοποίησης και των μεταναστευτικών ρευμάτων τέθηκαν στην πραγματικότητα εκτός της αίθουσας, από το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, που διαδήλωνε στα σύνορα της Συνόδου, σε μια χρονική στιγμή που σημαντικά γεγονότα, ιστορικά γεγονότα, συμπυκνώνουν δραματικά τις αιτίες που δημιουργούν τα μεταναστευτικά ρεύματα και την ίδια στιγμή θέτουν ενώπιον ηθικών και πολιτικών διλημάτων τις ηγεσίες και τις κοινωνίες της Δύσης.

Η επίθεση εναντίον του λαού του Ιράκ από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τους συμμάχους τους, οι κατεστραμμένες πόλεις, η κατοχή, δημιουργούν ανασφάλεια στους λαούς της περιοχής και τους ωθεί να αναζητήσουν ασφαλέστερους τόπους για να επιβιώσουν. Αρμόδιοι εκτιμούν σε εκατοντάδες χιλιάδες τους νέους πρόσφυγες, την ίδια εποχή που οι πρόσφυγες του πολέμου του Αφγανιστάν εξακολουθούν να είναι πλάνητες στις ακτές και τις διόδους της Ευρώπης, και οι μετανάστες από τις κατεστραμμένες οικονομίες της παλιάς Γιουγκοσλαβίας δεν μπορούν να γυρίσουν πίσω.

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, η οποία ολοκληρώνεται υπό την ηγεμονία του «αυτοκρατορικού» ιμπεριαλισμού των ΗΠΑ, η πλανητική ειρήνη φαίνεται αδύνατη. Το στρατιωτικό δόγμα για ειρήνη στο κέντρο της αυτοκρατορίας και πολλούς περιφερειακούς και αιματηρούς πολέμους, πηγή, εκτός των άλλων, μεγάλων μεταναστευτικών και προσφυγικών ρευμάτων, δεν εξασφαλίζει πλέον την ασφάλεια, γιατί τώρα ακριβώς το κέντρο είναι αυτό που κτυπά ο αντίπαλος με τη μορφή της τρομοκρατίας. Με αυτή την έννοια, ο πόλεμος για τον ιμπεριαλισμό των ΗΠΑ γίνεται αναπόφευκτος, διότι ικανοποιεί πολλές συνθήκες, την επιθυμία για εκδίκηση, τη νίκη στις εκλογές, τον εξοστρακισμό των φόβων, τον έλεγχο των πετρελαίων, τη δοκιμή και τη δικαιολόγηση νέων όπλων και, βασικά, για να επιδειχθεί η ισχύς και ο αυτοκρατορικός ρόλος. Ο πόλεμος σταματά να γίνεται αναπόφευκτος από τη στιγμή που κινητοποιούνται οι ίδιες οι κοινωνίες. Οι παγκόσμιες αντιπολεμικές διαδηλώσεις έδειξαν ότι το αντίπαλο δέον δεν είναι στη σφαίρα της ουτοπίας.

Το να επικρατήσει η ειρήνη και το διεθνές δίκαιο είναι ένα μέρος της απάντησης στα προβλήματα της μετανάστευσης και των μεταναστευτικών ρευμάτων. Οι πολιτικές που εστιάζουν την προσοχή τους στην αποτροπή και την ανάσχεση, στα συνοριακά σώματα των φυλάκων, στην οικοδόμηση μιας Ευρώπης φρούριου, εγωισμού και αδιαφορίας, είναι στις μέρες μας σε δυσαρμονία με τις αξίες του παγκόσμιου φιλειρηνικού κινήματος, που διεκδικεί ειρήνη και αλληλεγγύη για τους λαούς όλου του κόσμου. Ταυτόχρονα, αυτές οι πολιτικές εμπεδώνουν στις ευρωπαϊκές κοινωνίες την έννοια του εσωτερικού εχθρού, έναντι των μεταναστών και των προσφύγων, νομιμοποιούν συμβάσεις περιορισμού δικαιωμάτων όπως η Trevi και η Schengen, στοιχίζουν τους μηχανισμούς ασφάλειας με την αντιτρομοκρατική πολιτική των ΗΠΑ.

Παράλληλα, αυτή η πολιτική στάση είναι αναποτελεσματική. Παράδειγμα τα σιδερόφρακτα σύνορα των ΗΠΑ με τις φτωχές χώρες της Λατινικής Αμερικής, όπου οι συνοροφύλακες με την τεχνολογία χάλι-τεκ της ασφάλειας δεν

μπορούν να αποτρέψουν τους εξαθλιωμένους του Τρίτου Κόσμου που αναζητούν μια ευκαιρία επιβίωσης.

Οι απαντήσεις στα προβλήματα της μετανάστευσης οφείλουν να αναζητηθούν στο πεδίο της οικονομικής βοήθειας, της κατάργησης του χρέους, στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των χωρών προέλευσης των μεταναστών. Το οικονομικό μοντέλο του νεοφιλελεύθερου παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού παράγει νέα φτώχεια και μεγαλύτερες ανισότητες. Οι πυλώνες του, τα νομοθετικά σώματα της παγκόσμιας διακυβέρνησης, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, η Παγκόσμια Τράπεζα, δεν είναι διεθνείς οργανισμοί συνεργασίας, αρωγής και ανάπτυξης, παρά μηχανισμοί επιβολής του νεοφιλελεύθερου οικονομικού μοντέλου. Οι κατεστραμμένες οικονομίες και κοινωνίες του Τρίτου Κόσμου από τις πολιτικές του ΔΝΤ, τα αμέτρητα θύματα του έιτζ εξαιτίας των πολυεθνικών των φαρμάκων και της προστασίας των κερδών τους από τον ΠΟΕ, ο έλεγχος της αγροτικής παραγωγής και διακίνησης από τις πολυεθνικές των τροφίμων και των μεταλλαγμένων προϊόντων, είναι ο πραγματικός λόγος της φυγής των πληθυσμών από τις εστίες τους.

Μετανάστες και μετανάστευση στην Ελλάδα

Η χώρα μας κατέχει τη θλιβερή επίδοση να είναι τελευταία στην Ευρωπαϊκή Ένωση στο ποσοστό αποδοχής αιτήσεων πολιτικού ασύλου, λιγότερο του 2% ετησίως, ενώ επί των ημερών της ελληνικής προεδρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση περισσεύουν οι προτάσεις για ενίσχυση των μηχανισμών καταστολής και είναι ελλειμματικές οι σκέψεις και οι προτάσεις για κοινές ευρωπαϊκές πολιτικές για την ένταξη των μεταναστών, για την αλληλεγγύη στους πρόσφυγες του πολέμου.

Όταν στις αρχές της δεκαετίας του '90 η Ελλάδα μετατράπηκε από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών, ήταν εύλογη η απειρία της πολιτείας και η αμηχανία της κοινωνίας. Σήμερα, σχεδόν δέκα χρόνια μετά και ενώ έχουν μεσολαβήσει δύο απόπειρες νομιμοποίησης των μεταναστών, η πρώτη το 1997 και η δεύτερη το 2001, όταν έχουμε περιστατικά ρατσιστικής βίας και ανησυχητικά ποσοστά ξеноφοβίας, οι δικαιολογίες της πρώτης περιόδου δεν ευσταθούν. Οφείλουμε να βάλουμε σε επερώτηση τον πυρήνα της πολιτικής λογικής που υπηρετείται από τις εκάστοτε κυβερνήσεις, μιας πολιτικής λογικής που είδε τη μετανάστευση, το μετανάστη ως εργαλείο της οικονομικής πολιτικής, ως μέσο ανάπτυξης της κερδοφορίας των επιχειρήσεων, ως συντελεστή που θα διατηρούσε τον αναχρονισμό των δομών της οικονομίας που βασίζεται στην υπερεκμετάλλευση της μισθωτής εργασίας, χωρίς αναπτυξιακό πρότυπο, χωρίς ανθρωπιστικές αξίες, παρά μόνο διακηρυκτικό αντιρατσιστικό λόγο για τις ανάγκες της επικοινωνιακής πολιτικής των υπευθύνων φορέων άσκησης της μεταναστευτικής πολιτικής. Ο μετανάστης και η μετανάστρια υποχρεώθηκαν, και από τους δύο νόμους για τη μετανάστευση, να προσκομίσουν δυσεύρετα δικαιολογητικά, δικαιολογητικά που αδυνατεί σε πάρα πολλές περιπτώσεις να προσκομίσει ο Έλληνας πολίτης, όπως ένσημα, σύμβαση, βιβλιάριο κ.ά. Σε μια ασύδωτη αγορά εργασίας, χωρίς διοικητικά όργανα και σπάνιους ελέγχους, ο μετανάστης καλείται υποκριτικά να επιβάλει το νόμο και τις νόμιμες υποχρεώσεις στον εργοδότη, να τον κάνει να τον ασφαλίσει, να τον περιθάψει, να του παρέχει τα δικαιώματα του εργατικού δικαίου... επί ποινή αποκλεισμού του από τη νομιμοποίηση.

Αποτέλεσμα, και στους δύο νόμους: ο ένας στους δύο μετανάστες κατάφερε να νομιμοποιηθεί, και από αυτούς ένα πολύ μικρότερο ποσοστό καταφέρει να ανανεώσει τα χαρτιά του. Όπως έδειξε και η εμπειρία της πρώτης νομιμοποίησης του 1997, ο ένας στους επτά κατάφερε να ανανεώσει τη νομιμότητά του. Ο φαύλος κύκλος της νομιμότητας και παρανομίας είναι ο ορίζοντας για την πλειοψηφία των μεταναστών και μεταναστριών που ζουν και εργάζονται στη χώρα μας. Ένας φαύλος κύκλος που επιτρέπει να ανθεί η υπερεκμετάλλευση, τα διαμεσολαβητικά κυκλώματα, η καταναγκαστική πορνεία, η βία οργάνων της δημόσιας τάξης, ο παραλογισμός και η άγνοια της Δημόσιας Διοίκησης, με τις αλληλοσυγκρουόμενες εγκυκλίους των συναρμοδίων Υπουργείων, και κυρίως επιτρέπει να κυοφορείται ο ρατσισμός και η ξеноφοβία, να δαιμονοποιείται ο «άλλος», ο «διαφορετικός», ο «ξένος», που ζει στην γκριζαζώνη της κοινωνίας μας. Ένα αποτελεσματικό παιχνίδι διαχείρισης του φόβου και αποπροσανατολισμού της ανασφάλειας των πολιτών από τις υπαρκτές αιτίες των νεοφιλελεύθερων αναδιαρθρώσεων παίζεται σε βάρος των μεταναστών και διεκπεραιώνεται από πάνοπλα αστυνομικά σώματα στα αστικά κέντρα και από τους συνοροφύλακες στην περιφέρεια.

Στον τόπο μας, στη γλώσσα της Αριστεράς και των κινημάτων είναι ανοίξεις οι λέξεις ασφάλεια, φύλακες και συνοροφύλακες, αποτροπή ή καταστολή, απεναντίας είναι οικείες οι έννοιες υποδοχή, αποδοχή, φιλοξενία, ένταξη.

Για την Αριστερά και τα κινήματα κατά της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης οποιαδήποτε πολιτική ένταξης –ένταξης, όχι ενσωμάτωσης, όρου που παραπέμπει σε αφομοιωτικές πολιτικές κατάργησης των ταυτοτήτων των κοινοτήτων των μεταναστών– οφείλει να είναι καθολική, να αφορά το σύνολο των μεταναστών που ζουν και εργάζονται στη χώρα μας. Μέτρα που αφορούν ένα μικρό ποσοστό είναι άδικα και αναποτελεσματικά και κυρίως δεν δημιουργούν τις προϋποθέσεις για να αναπτυχθεί η ελληνική κοινωνία ως μια σύγχρονη, πολυπολιτισμική, ανοικτή και δημιουργική κοινωνία.

ΔΡΟΜΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Ιορδάνης Ψημμένος*

Σε αντίθεση με άλλα ταξίδια, η μετανάστευση ξεχωρίζει για δύο βασικούς λόγους. Ο πρώτος λόγος που διαμορφώνει το ταξίδι μετανάστευσης σε κάτι ιδιαίτερο, εκτός από τις αιτίες που χαρακτηρίζουν την αρχική κίνηση των ανθρώπων, είναι και το ότι στο ταξίδι αυτό σημαντικό ρόλο παίζουν οι σχέσεις που αναπτύσσονται και όχι ο τελικός προορισμός. Οι ταξιδιώτες χαρακτηρίζονται περισσότερο από τις κοινωνικές και εργασιακές σχέσεις που αναπτύσσονται τόσο στη χώρα προέλευσης όσο και στη χώρα «προορισμού». Το ποιος είναι μετανάστης και ποιος δεν είναι αποτελεί τελικά ένα κριτήριο που σχετίζεται με τις μικρές και μεγάλες καθημερινές πρακτικές απέναντι στους ανθρώπους που διαλέγουν έναν τόπο για εργασία ή καλύτερη και ασφαλέστερη ζωή. Ο

* Λέκτορας, Τμήμα Κοινωνιολογίας,
Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Αποτέλεσμα, και στους δύο νόμους: ο ένας στους δύο μετανάστες κατάφερε να νομιμοποιηθεί, και από αυτούς ένα πολύ μικρότερο ποσοστό καταφέρει να ανανεώσει τα χαρτιά του. Όπως έδειξε και η εμπειρία της πρώτης νομιμοποίησης του 1997, ο ένας στους επτά κατάφερε να ανανεώσει τη νομιμότητά του. Ο φαύλος κύκλος της νομιμότητας και παρανομίας είναι ο οριζώντας για την πλειοψηφία των μεταναστών και μεταναστριών που ζουν και εργάζονται στη χώρα μας. Ένας φαύλος κύκλος που επιτρέπει να ανθεί η υπερεκμετάλλευση, τα διαμεσολαβητικά κυκλώματα, η καταναγκαστική πορνεία, η βία οργάνων της δημόσιας τάξης, ο παραλογισμός και η άγνοια της Δημόσιας Διοίκησης, με τις αλληλοσυγκρουόμενες εγκυκλίους των συναρμοδίων Υπουργείων, και κυρίως επιτρέπει να κυοφορείται ο ρατσισμός και η ξενοφοβία, να δαιμονοποιείται ο «άλλος», ο «διαφορετικός», ο «ξένος», που ζει στην γκριζαζώνη της κοινωνίας μας. Ένα αποτελεσματικό παιχνίδι διαχείρισης του φόβου και αποπροσανατολισμού της ανασφάλειας των πολιτών από τις υπαρκτές αιτίες των νεοφιλελεύθερων αναδιαρθρώσεων παίζεται σε βάρος των μεταναστών και διεκπεραιώνεται από πάνοπλα αστυνομικά σώματα στα αστικά κέντρα και από τους συνοροφύλακες στην περιφέρεια.

Στον τόπο μας, στη γλώσσα της Αριστεράς και των κινημάτων είναι ανοίκειες οι λέξεις ασφάλεια, φύλακες και συνοροφύλακες, αποτροπή ή καταστολή, απεναντίας είναι οικείες οι έννοιες υποδοχή, αποδοχή, φιλοξενία, ένταξη.

Για την Αριστερά και τα κινήματα κατά της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης οποιαδήποτε πολιτική ένταξης –ένταξης, όχι ενσωμάτωσης, όρου που παραπέμπει σε αφομοιωτικές πολιτικές κατάργησης των ταυτοτήτων των κοινοτήτων των μεταναστών– οφείλει να είναι καθολική, να αφορά το σύνολο των μεταναστών που ζουν και εργάζονται στη χώρα μας. Μέτρα που αφορούν ένα μικρό ποσοστό είναι άδικα και αναποτελεσματικά και κυρίως δεν δημιουργούν τις προϋποθέσεις για να αναπτυχθεί η ελληνική κοινωνία ως μια σύγχρονη, πολυπολιτισμική, ανοικτή και δημιουργική κοινωνία.

ΔΡΟΜΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Ιορδάνης Ψημμένος*

Σε αντίθεση με άλλα ταξίδια, η μετανάστευση ξεχωρίζει για δύο βασικούς λόγους. Ο πρώτος λόγος που διαμορφώνει το ταξίδι μετανάστευσης σε κάτι ιδιαίτερο, εκτός από τις αιτίες που χαρακτηρίζουν την αρχική κίνηση των ανθρώπων, είναι και το ότι στο ταξίδι αυτό σημαντικό ρόλο παίζουν οι σχέσεις που αναπτύσσονται και όχι ο τελικός προορισμός. Οι ταξιδιώτες χαρακτηρίζονται περισσότερο από τις κοινωνικές και εργασιακές σχέσεις που αναπτύσσονται τόσο στη χώρα προέλευσης όσο και στη χώρα «προορισμού». Το ποιος είναι μετανάστης και ποιος δεν είναι αποτελεί τελικά ένα κριτήριο που σχετίζεται με τις μικρές και μεγάλες καθημερινές πρακτικές απέναντι στους ανθρώπους που διαλέγουν έναν τόπο για εργασία ή καλύτερη και ασφαλέστερη ζωή. Ο

* Λέκτορας, Τμήμα Κοινωνιολογίας,
Πάντειο Πανεπιστήμιο.

δεύτερος λόγος είναι συνυφασμένος με τα παραπάνω και αφορά την κοινωνική ταυτότητα του *ταξιδιώτη*-μετανάστη. Ο μετανάστης βρίσκεται συνεχώς σε μια διαδικασία διαμόρφωσης της κοινωνικής του ταυτότητας ως προς την εθνική ή κοινωνική ομάδα όπου ανήκει και ως προς τις προσωπικές αξίες του για την ιστορία του και τις σκέψεις του για το μέλλον.

Οι δύο παραπάνω λόγοι αποτελούν στοιχείο διερεύνησης μιας πρόσφατης συγκριτικής μελέτης (Psimmenos & Kassimati 2003)¹ για τους Πολωνούς και Αλβανούς μετανάστες στη χώρα μας, η οποία και ήταν μέρος μιας διεθνούς επιστημονικής συνεργασίας για τις *άτυπες* μεταναστευτικές πολιτικές στην Ελλάδα, τη Βρετανία, την Ιταλία και τη Γερμανία.²

Στην παραπάνω μελέτη διερευνούνται τρία βασικά ερωτήματα. Αυτά είναι: Πώς αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι μετανάστες τη μετανάστευση και τι διαφορές υπάρχουν ανάμεσα σε μετανάστες με διαφορετικό φύλο, εθνική και κοινωνική καταγωγή; Επίσης, ποια στάδια πέρασαν και τι τακτικές χρησιμοποίησαν οι Πολωνοί και Αλβανοί μετανάστες για να εισέλθουν στη χώρα και να επιβιώσουν τους πρώτους μήνες; Και, τέλος, πώς και πόσο επηρεάζουν οι οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις την ταυτότητα των μεταναστών;

Από την παρουσίαση και ανάλυση των ιστοριών ζωής των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών/τριών, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το πόσο σημαντικό ρόλο παίζει η έννοια της κοινότητας και οι σχέσεις των ανθρώπων στη χώρα προέλευσης για το μετανάστευτικό ταξίδι. Οι περισσότεροι από τους συνεντευξιζόμενους παρουσιάζουν τη μετανάστευση ως μια διαδικασία με διαφορετικά στάδια κοινωνικών σχέσεων. Οι Πολωνοί εργάτες ερμηνεύουν τη μετανάστευση ως μια συνέχεια στις κοινωνικές αξίες και σχέσεις που κυριαρχούν στον τόπο τους, ενώ οι Αλβανοί ερμηνεύουν τη μετανάστευση ως το σημείο κρίσης στις σχέσεις τους με την τοπική κοινότητα. Για τους Αλβανούς μετανάστες, η μετανάστευση ερμηνεύεται περισσότερο ως αναζήτηση της κοινωνικής αλληλεγγύης και των οικογενειακών ή φιλικών σχέσεων στην Ελλάδα. Από την άλλη πλευρά, για τους Πολωνούς εργάτες η μετανάστευση αποτελεί τη φυσική διαδρομή ενός πολίτη στην Πολωνία για τη γρηγορότερη ένταξή του στην οικονομία και στις νέες πολιτισμικές αξίες που κυριαρχούν.

Διαφορές στις ερμηνείες υπάρχουν ωστόσο και ως προς το φύλο και τις διαφορετικές ηλικίες. Οι γυναίκες, ιδίως νεαρής ηλικίας, ερμηνεύουν τη μετανάστευση ως συνέπεια των οικογενειακών υποχρεώσεων (Αλβανία) ή ως συνέπεια της ανεργίας και των νέων απαιτήσεων που έχει η αγορά εργασίας (Πολωνία). Από την άλλη πλευρά, οι άντρες από την Αλβανία βλέπουν τη μετανάστευση ως επακόλουθο της οικονομικής κρίσης στη χώρα τους και της διάλυσης των κοινοτικών σχέσεων. Η πολιτική κρίση στους θεσμούς, η ανασφάλεια και η νοσταλγία της κοινωνίας του χωριού ωθούν πολλούς να μεταναστεύσουν προς αναζήτηση ενός κοινωνικού τρόπου ζωής.

Η μελέτη αναλύει τις διαφορετικές ερμηνείες των μεταναστών για τον τόπο, την Ελλάδα, και το πέρασμα των συνόρων χωρίς διαβατήρια και άλλα απαιτούμενα έγγραφα. Επίσης, αναλύεται η σημασία των πρώτων τύπων διαμονής και εργασίας για τη μεταναστευτική κίνηση και την ταυτότητα των μεταναστών. Το *ταξίδι* ξεκινά περισσότερο ως μια ομαδική και φιλική *περιπλάνηση* ή ως μια νεανική δοκιμασία αντοχής δυνάμεων και φιλίας.

Η *περιπλάνηση* αυτή αλλάζει δραματικά στα μεγάλα αστικά κέντρα. Μέσα στην πόλη η ομαδικότητα και οι φιλίες καθώς και οι κοινοτικές αξίες μπαίνουν σε δοκιμασία. Ένας μετανάστης από την Αλβανία περιγράφει πώς η

1. Βλ. Psimmenos, I., Kassimati, K. (2003), *Albanian and Polish Workers' Life-Stories, Migration Paths, Tactics, and Identities in Greece / IAPASIS*, Brussels / Florence: European Commission.

2. Το πρόγραμμα IAPASIS χρηματοδοτήθηκε από την Ε.Ε., DG Research (Contract no. HPSE-CT-1999-00001). Υπεύθυνη για την έρευνα στην Ελλάδα είναι η καθηγήτρια κ. Κ. Κασσιμάτη, ΚΕΚΜΟΚΟΠ / Πάντειο Πανεπιστήμιο.

ανάγκη για επιβίωση τον έσπρωξε να κλέψει ψωμί από ένα αρτοποιείο στην Αθήνα, και μια μετανάστρια από την Πολωνία πώς απομονώθηκε στο σπίτι όπου δούλευε ως οικιακή βοηθός, με το φόβο ότι στους δρόμους της πόλης θα τη συλλάβουν.

Η ατομικότητα και η αποστασιοποίηση από την εθνική ή κοινοτική ομάδα μεταμορφώνονται σε μια διαρκή πάλη των μεταναστών για επιβίωση στη χώρα υποδοχής. Για τους Αλβανούς μετανάστες η κοινωνική ταυτότητα αποτελεί πλέον και το ευέλικτο που πλάθεται ανάλογα με τις περιστάσεις και βρίσκεται σε αντίθεση με τις ιδέες και τις αρχές που είχαν λίγο πριν ξεκινήσουν το ταξίδι τους από την Αλβανία.

Για τους Πολωνούς μετανάστες η πόλη παρουσιάζεται περισσότερο ως ένα περιβάλλον ελέγχου και ποινικοποίησης, ενώ για τους Αλβανούς η πόλη παρουσιάζεται ως ένα χωνευτήριο εθνικής και πολιτικής διαφορετικότητας. Η προσπάθεια ενσωμάτωσης και μη διαφοροποίησης από τον ντόπιο πληθυσμό είναι διαφορετική για κάθε εθνο-κοινωνική ομάδα. Για τους Αλβανούς μετανάστες ο αγώνας επιβίωσης στην πόλη μετατρέπεται σε μια διαρκή πάλη διαφοροποίησης από την εθνική τους καταγωγή και από κάθε ιδέα συλλογικότητας και κοινωνικής αλληλεγγύης.

Με την ανάλυση του ρόλου της εργασίας και της πόλης επάνω στην κοινωνική ταυτότητα των μεταναστών, αυτό που ξεχωρίζει στη μελέτη είναι ότι η μετανάστευση είναι μια πορεία με διαφορετικούς δρόμους. Τα σύνορα που περνά ένας μετανάστης δεν είναι μονάχα γεωγραφικά, αλλά και συμβολικά, όπως τα σύνορα της αγοράς εργασίας και του αστικού περιβάλλοντος. Ιδίως για τις ευπαθέστερες, λόγω εκμετάλλευσης, ομάδες (π.χ. γυναίκες), η μετανάστευση είναι κάτι πολύ διαφορετικό από αυτό που βιώνει ο ανδρικός πληθυσμός. Με την εξέταση της σημασίας της εργασίας των γυναικών ως βοηθητικού δυναμικού, η μελέτη εντοπίζει τα στάδια αποξένωσης των μεταναστριών από τον εαυτό τους και το γύρω κοινωνικό τους περιβάλλον.